

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาวิตยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมสุขภาพใน 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบน” ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับการศึกษา ดังต่อไปนี้

- แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Approach)
- บทบาทและหน้าที่หนังสือพิมพ์ต่อการส่งเสริมสุขภาพ (Role and Function of Newspaper for Health Promotion)
- ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting Theory)
- ทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure Theory)
- แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Approach)
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพ

องค์การอนามัยโลก ให้ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) คือ กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการควบคุม และพัฒนาสุขภาพของตนเอง โดยสุขภาพในที่นี้หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงเป็นองค์รวมอย่างสมดุลทั้งมิติทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ซึ่งนอกจากจะมีตัวกำหนดจากปัจเจกบุคคลแล้ว ยังได้รับผลกระทบอย่างสำคัญจากปัจจัยพื้นฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมหลายด้าน

องค์การอนามัยโลก กล่าวถึงหลักการสำคัญของแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพไว้หลายประการ เช่น

การส่งเสริมสุขภาพเป็นเรื่องของการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไปไม่ใช่เป็นแต่เรื่องของประชากรกลุ่มเสี่ยงเท่านั้น

การส่งเสริมสุขภาพเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทุกเรื่องที่มีผลต่อสุขภาพ ดังนั้นจึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่การแพทย์และการสาธารณสุขต้องรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว หน่วยงาน และองค์กรทุกสาขาต้องร่วมมือดำเนินงานอย่างใกล้ชิด

การส่งเสริมสุขภาพเป็นการรวมเอาหน่วยงานที่มีความหลากหลายเข้าร่วมส่งเสริมพลังการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น องค์กรการสื่อสารมวลชน สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาชุมชน กฎหมาย ฯลฯ เข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจนบังเกิดผลอย่างจริงจัง

การส่งเสริมสุขภาพ เป็นเรื่องกิจกรรมทางสุขภาพและทางสังคมโดยไม่เน้นเรื่องการรักษาพยาบาล ดังนั้น นักวิชาชีพสาธารณสุขจึงต้องมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมด้านสาธารณสุขมูลฐานโดยเฉพาะการเป็นหลักในการดำเนินงานสาธารณสุขและการให้ความรู้แก่ประชาชน

Castillo-C. and V. Navarro (1984, pp. 341-364) ให้ความหมาย การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมทางสิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ นันทนาการ และอื่นๆ ที่ประกอบขึ้นเพื่อยังผลให้มีเงื่อนไขที่เอื้อต่อสุขภาพ และป้องกันโรคในบุคคล และกลุ่มบุคคล

Noack, H. (1987, p. 5) ให้ความหมายการส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง ความพยายามทั้งหลายทั้งปวงที่มุ่งปกป้องทำนุบำรุง และปรับปรุงสุขภาพ (Health Potential) และสุขภาพดุลยภาพ (Health Balance)

Pender N. J. (สุริย์ จันทร์โมลี, 2540, น. 26) ให้ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง การส่งเสริมสุขภาพ ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนที่สุขภาพดี และมีผลกระทบโดยตรงต่อการเพิ่มระดับความผาสุก การนำไปสู่สุขภาพดีของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม (Health People) เน้นพฤติกรรมของประชาชนที่ปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสุขภาพดี

มัลลิกา มัติโก (2538, น. 8) กล่าวถึง แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพ คือ แนวทางการส่งเสริมให้บุคคลรู้จักการป้องกัน และการควบคุมโรค การวินิจฉัย การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย รวมถึงการเพิ่มทักษะ ความสามารถของบุคคลในการควบคุมดูแลป้องกันและพัฒนาสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า การรู้จักการส่งเสริมสุขภาพทั้งในสภาวะปกติ และเมื่อเจ็บป่วย

นิยม ศิริวัฒน์ (2540, น. 29) กล่าวถึงการส่งเสริมสุขภาพนั้น ต้องมีความมุ่งหมายให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และดำเนินการให้สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

จากแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดทางการวิจัยในการวิเคราะห์เนื้อหาด้านการส่งเสริมสุขภาพของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

บทบาทและหน้าที่หนังสือพิมพ์ต่อการส่งเสริมสุขภาพ

Wilbur Schramm (1964) นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ชาวอเมริกัน ให้ข้อคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันสื่อมวลชนไว้ในหนังสือเรื่องสื่อมวลชนกับการพัฒนาประเทศ (Mass Media National Development) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาสังคมเนื่องจากสื่อมวลชนมีภารกิจต่างๆ ดังต่อไปนี้

สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบ (Monitor of Mass Media) โดยสื่อมวลชนคอยเฝ้าดูความเคลื่อนไหวต่างๆ ในสังคม และรายงานข้อมูลดังกล่าวให้สาธารณชนทราบ

สื่อมวลชนมีบทบาทเชิงนโยบาย (Political of Mass Media) กล่าวคือ สื่อมวลชนสามารถจุดประกายแนวคิดต่างๆ ให้อยู่ในความสนใจของกระแสสังคมและผลักดันให้เกิดการตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับผู้บริหารประเทศ

สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่เป็นผู้สอน (Education of Mass Media) เพื่อเตรียมสมาชิกในสังคมให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ สอนทักษะการปฏิบัติตน ตลอดจนปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสมในสังคม

ในฐานะที่สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการสร้างเสริมข้อมูลข่าวสาร อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่สื่อมวลชนมีอยู่ 3 ประการ

บทบาทในการสังเกตการณ์และรายงานสภาพแวดล้อมทางสังคม (Surveillance of Environment) คือการสอดส่องและการติดตามเก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสมาชิกในสังคมมารายงานให้สมาชิกในสังคมทราบ ซึ่งหน้าที่นี้ตรงกับหน้าที่ของการสื่อสารโดยทั่วไป คือการแจ้งให้ทราบข่าวสาร (to inform) กล่าวคือ สื่อมวลชนจะคอยดูว่ามีเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดที่เกิดขึ้นในสังคมที่ผู้รับสารควรทราบ สื่อมวลชนก็จะเลือกนำมาเสนอ

บทบาทในการประสานสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้รวมตัวอยู่ได้ (Correlation of the Different parts of Society in Responding to Environment) หมายถึง หน้าที่ในการติดตามศึกษาเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างถูกต้องถี่ถ้วนแล้วนำมาชี้แจงเพื่อช่วยปรับให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันได้ด้วยความสะดวกเรียบร้อย ซึ่งหน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ต่างๆ ของสื่อมวลชนนี้จะตรงกับหน้าที่ในการวิพากษ์

วิจารณ์ (Critical Function) สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมพร้อมเสนอแนะวิธีการแก้ไขให้เกิดผลดีต่อสังคมซึ่งอาจหมายถึงหน้าที่ในการชักจูงใจ โน้มน้าวใจ (Persuasion Function)

บทบาทในการถ่ายทอดมรดกทางสังคม (Transmission of Social Heritage from one Generation to the next) หมายถึง หน้าที่ในการเผยแพร่ถ่ายทอดหรือสืบทอดความรู้ ค่านิยมทัศนคติ และบรรทัดฐานของสังคมจากยุคสมัยหนึ่งไปสู่อีกยุคสมัยหนึ่งเพื่อให้วิทยาการศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของสังคมนั้นๆ คงอยู่ต่อไปซึ่งหน้าที่นี้ตรงกับหน้าที่ในการให้การศึกษาของสื่อมวลชน (Education Function)

หนังสือพิมพ์จัดว่าเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของสังคมอย่างใกล้ชิดทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง โดยการรายงานเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวในสังคม โดยเฉพาะในสังคมการปกครองตามแบบประชาธิปไตย (มาลี บุญศิริพันธ์, 2537, น. บทนำ)

สำหรับหน้าที่ของหนังสือพิมพ์นั้นกล่าวได้ว่ามีหน้าที่หลักอยู่ 4 ประการคือ

1. ให้ข่าวสาร (to inform)
2. ให้ข้อเสนอแนะ (to give opinion)
3. ให้ความบันเทิง (to entertain)
4. เป็นสื่อในการโฆษณา (to advertise)

หน้าที่ให้ข่าวสารถือเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องแสวงหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมา รายงานให้ประชาชนรับทราบ การเสนอข่าวและสารนี้จะรายงานออกมาในลักษณะของข่าว บทความ และคอลัมน์ต่างๆ ขอสำคัญอยู่ที่ว่าข่าวและสารที่นำเสนอทางหน้าหนังสือพิมพ์นั้นจะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครบถ้วน ชัดเจน เที่ยงตรงและเป็นธรรม

หน้าที่ให้ข้อเสนอแนะ หน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะและการชี้แนะแนวทางนั้น ต้องไม่ใช่การเสนอแนะในรายงานข่าว การเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือข่าวที่ได้รับรายงานแล้ว กระทำโดยผ่านคอลัมน์อื่นๆ เช่น บทบรรณาธิการ บทความ เป็นต้น

หน้าที่ให้ความบันเทิง หมายถึง ความบันเทิงที่ผู้อ่านจะได้จากการอ่านเนื้อหาในหนังสือพิมพ์เป็นการผ่อนคลาย ความตึงเครียดทางอารมณ์ ความรู้สึก เช่น จากบทความบทวิจารณ์ เป็นต้น

เป็นสื่อโฆษณา การขายพื้นที่โฆษณาในหนังสือพิมพ์ เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของหนังสือพิมพ์ หากไม่มีโฆษณาหนังสือพิมพ์ก็ไม่สามารถอยู่ได้ และหนังสือพิมพ์จึงอาจจะต้องมีราคาแพงขึ้น

ดังนั้น หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชน ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญเช่นเดียวกับ สื่อมวลชนประเภทอื่นในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในเรื่องต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจของประชาชน ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาในหลายด้านของชุมชนและ สังคมประเทศต่อไป

หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนับเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นของคนท้องถิ่น จัดว่ามีบทบาทและ เป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาประเทศหลายประการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา และสาธารณสุขระดับท้องถิ่นให้ดำเนินไปตามเป้าหมายที่สังคมพึงประสงค์ เช่นที่ วัฒนา พุทธิธรรมานนท์ (2531) กล่าวถึงสื่อมวลชนมีบทบาทหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือแก้ไขปัญหาสุขภาพและสาธารณสุขร่วมกับองค์กร หน่วยงาน ส่วนกลาง และภูมิภาคต่างๆ

บทบาทการเสนอแนะการดูแลสุขภาพให้สมบูรณ์แข็งแรงถูกต้องตามหลักการ สาธารณสุข อย่างกว้างๆ ทั้งในด้านสุขภาพอนามัย และสาธารณสุขพื้นฐานตลอดจนนโยบาย แห่งรัฐด้านสุขภาพสาธารณสุขประเทศ

บทบาทการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักตื่นตัวที่จะต้องการสภาพสิ่งแวดล้อม ที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีให้ครบถ้วนทุกมิติ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรมในรูปแบบวิธีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรมรณรงค์สุขภาพ

บทบาทการกำหนดประเด็นปัญหาให้แก่ประชาชนเกิดความต้องการที่จะแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดองค์ความรู้ความคิดเห็นร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน ตลอดจน ชุมชนอื่นๆ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เป็น ปัญหาสุขภาพอย่างกว้าง

นับว่าบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นต่อการส่งเสริมสุขภาพมิใช่ภารกิจใหม่ หรือเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ยาก ดังนั้น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นควรมีบทบาทหน้าที่การรายงาน ข่าวสาร การให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องสุขภาพและส่งเสริมสุขภาพ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา สุขภาพ และพัฒนาสุขภาพและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่คนชุมชนได้

จากบทบาท และหน้าที่ของสื่อมวลชนและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาความคิดเห็นของนักหนังสือพิมพ์ ท้องถิ่นต่อบทบาทด้านการส่งเสริมสุขภาพของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร

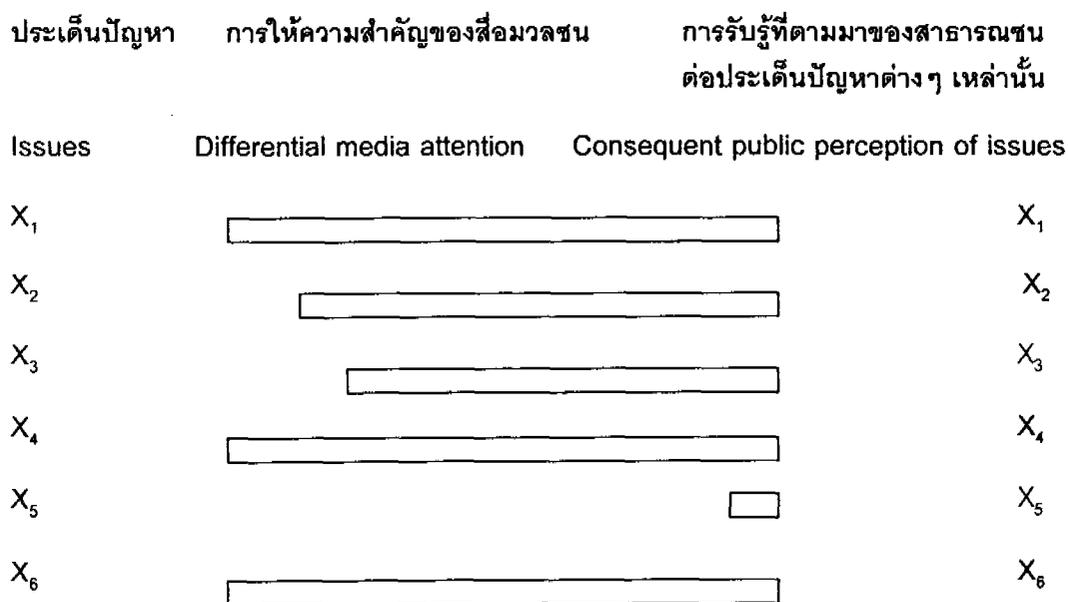
บทบาทการกำหนดวาระข่าวสาร จัดว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของสื่อมวลชน ดังเช่นที่ มัลคอล์ม แมคคอมบส์ และ โด널ด์ ชอว์ (McCombs, M. E. and Shaw, D. L., 1972) กล่าวว่า การกำหนดวาระข่าวสารหมายถึงการที่สื่อมวลชนให้ความสนใจต่อประเด็น หรือหัวข้อพิจารณา เกี่ยวข้องประเด็นปัญหาเรื่องต่างๆ ทางสังคมให้ประชาชนรับทราบตระหนักคิดและปฏิบัติตาม วาระสำคัญที่สื่อมวลชนกำหนดไว้

Mc Quail, D. and Windahl, S. (พีระ จิระโสภณ, 2531, น. 662-663) ได้เสนอแบบจำลองของการกำหนดวาระข่าวสารที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนว่าในขอบเขตของประเด็น หรือหัวข้อพิจารณา หากสื่อมวลชนยิ่งเลือกนำเสนอข่าวสาร ประเด็นปัญหาใดมาก ประชาชน ผู้รับสารก็จะรับรู้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นปัญหานั้นมากที่สุดตามที่สื่อมวลชนเป็นผู้เสนอ เช่น แบบจำลองการกำหนดวาระ (Agenda Setting Model) ดังต่อไปนี้

แบบจำลองที่ 1

แบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสารของ Mc Quail, D. and Windahl, S.

(1981 อ้างถึงใน พีระ จิระโสภณ, 2531)

X_1-X_6 ทางซ้ายมือ คือ ประเด็นปัญหาหรือหัวข้อสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมโดย สื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดคัดเลือกและนำเสนอให้สาธารณชนทราบ

คือการเน้นหรือการให้ความสำคัญความถี่ในการนำเสนอประเด็นปัญหา หรือหัวข้อสำคัญมากน้อยแตกต่างกันไป

X_1-X_6 ทางขวามือ คือระดับการรับรู้ของสาธารณชนต่อประเด็นปัญหาหรือ หัวข้อสำคัญต่างๆ อันเป็นผลจากที่สื่อมวลชนให้ความสำคัญหรือความสนใจของการนำเสนอ เรื่องใดมากหรือน้อยจะได้รับการพิจารณาจากสาธารณชนว่ามีความสำคัญมากหรือน้อย ตามไปด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ จะพบว่าสื่อมวลชนมักจัดลำดับข่าวสารและให้ความสำคัญต่อการนำเสนอ ข่าวสารในเหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อสังคมเท่านั้นเพื่อให้ประชาชนพิจารณาเห็นพ้อง ตามกันว่าเหตุการณ์ใดหนึ่งที่สื่อมวลชนคัดเลือกมานำเสนอเป็นเรื่องสำคัญที่ควรจะให้ ความสนใจมากที่สุดหรือให้ความสำคัญสนใจรองลงมาในช่วงเวลานั้นๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การกำหนดวาระข่าวสารในทัศนะของโรเจอร์ และ เดียร์ริง (Rogers and Dearing, 1996) ได้เสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดวาระข่าวสารนั้น มีตัวแปร 3 ตัว คือ การกำหนดวาระข่าวสารที่สื่อเป็นผู้จัด (Media Agenda) กำหนดวาระข่าวสารที่สาธารณะเป็นผู้จัด (Public Agenda) และกำหนดวาระข่าวสารที่มีผู้มีอำนาจเป็นผู้จัด (Policy Agenda) ในขณะที่เดียวกันการกำหนดวาระข่าวสารของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (Media Agenda) เรื่องสุขภาพ และส่งเสริมสุขภาพก็อาจจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการกำหนดวาระข่าวสารที่มาจากหน่วยงาน องค์การภาครัฐกำหนดขึ้นมาก็ได้ (Policy Agenda)

ภายใต้ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารนี้ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจึงเป็นสื่อที่มีบทบาท สำคัญในการคัดเลือกหรือกำหนดประเด็นเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ ความสำคัญของเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งหากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการ ส่งเสริมสุขภาพแล้วก็จะเกิดความตระหนัก และหันมาสนใจต่อเรื่องสุขภาพมากยิ่งขึ้น (อดิศักดิ์ จารุจินดา, 2547, น. 35)

ในขณะที่เดียวกันการกำหนดวาระข่าวสารของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (Media Agenda) เรื่องการส่งเสริมสุขภาพก็อาจจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการกำหนดวาระข่าวสารที่มาจากหน่วยงาน องค์การภาครัฐกำหนดขึ้นมาก็ได้ (Policy Agenda) ซึ่งหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะให้ความสำคัญต่อ การกำหนดวาระข่าวสารด้านการส่งเสริมสุขภาพมากหรือน้อยนั้น บรรณารักษ์จะเป็นบุคคลที่มี อำนาจในการคัดเลือกนำเสนอของตีพิมพ์ในแต่ละครั้ง นอกเหนือจากนี้การนำเสนอเรื่องสุขภาพ

และการส่งเสริมสุขภาพไปสู่ประชาชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นต้องคำนึงถึงพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารของแต่ละบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกันหลายด้าน ทั้งนี้ข่าวสารที่สามารถเข้าถึงความสนใจประชาชนได้มากจะเป็นตัวกำหนดบ่งบอกความสำเร็จของการสื่อสารที่จะทำให้ประชาชนผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพมุ่งไปในแนวทางที่สื่อหรือผู้ส่งสารต้องการ (Schramm,1964 อ้างถึงใน อมรรัตน์ ภาสิโน, 2544, น. 18)

จากทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร ผู้วิจัยจะนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายถึงการกำหนดวาระข่าวสารด้านสุขภาพของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

ทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร

นักทฤษฎีและนักวิจัยทางการสื่อสารได้อธิบายพฤติกรรมกาสื่อสารของบุคคลที่มีความแตกต่างทางสภาพส่วนบุคคล หรือสภาพภายในจิตใจของบุคคลที่แตกต่างกันทำให้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์แตกต่างกันไปส่งผลต่อทัศนคติและการกระทำของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกันโดยมีรากฐานความเชื่อที่ว่าบุคลิกภาพของบุคคลมีผลต่อพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสาร ดังเช่นที่ พีระ จิโรโสภณ (2529, น. 636-640) อธิบายถึงพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารว่าในการเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ นั้น ผู้รับสารย่อมจะมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคน ดังนั้นกระบวนการเลือกสรรเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสาร โดยมีกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันตามกระบวนการเลือกสรรของผู้รับสารที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

การเลือกเปิดรับสาร (Selective Exposure) คือ กระบวนการภายในบุคคลที่พิจารณาว่าพร้อมที่จะเปิดรับข่าวสารหรือไม่ จะเลือกเปิดรับสารประเภทไหน จากสื่ออะไรและเมื่อเวลาใด ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดที่มีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง ผู้รับสารมักจะเลือกรับข่าวสารที่สนับสนุนสอดคล้องแนวความคิดเดิมของตนเองเสมอ

การเลือกสนใจ (Selective Attention) คือ กระบวนการภายในจิตใจของบุคคลเลือกสารที่สอดคล้องกับตนเองท่ามกลางความหลากหลายของข่าวสารที่เข้ามาสู่ผู้รับสารหลังจากการเปิดรับข่าวสาร

การเลือกรับรู้ (Selective Perception) คือ ผู้รับสารจะมีแนวโน้มที่จะรับรู้สารที่ตนเห็นว่าน่าสนใจโดยการแปลสภาพสารที่สนใจไปเป็นความรู้พื้นฐานหรือผู้รับสารจะเลือก การตีความหมายตามความเข้าใจของตนเอง ตามประสบการณ์ ความต้องการ

การเลือกจดจำ (Selective Retention) คือ บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารในส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจ หรือไม่เห็นด้วยกับความคิดของตน ดังนั้น การเลือกจดจำเนื้อหาของสารที่ได้รับจึงเท่ากับเป็นการเสริมให้ทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมของคนเรามีความมั่นคงและเปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น

นอกจากนี้ ผู้รับสารมักมีเหตุผลแตกต่างกันไปในการเลือกและการเปิดรับข่าวสาร เช่น เพื่อความรู้ (Cognition) คือ การที่ผู้รับสารต้องการข่าวสารเพื่อสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านความอยากรู้ และความต้องการได้รับการยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจส่วนประกอบของสังคม โดยการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบข่าวสารภายในภายนอกสังคม ความรู้ทางด้านวิชาการหรือความรู้รอบตัว และความบันเทิง เป็นต้น

เพื่อความหลากหลาย (Diversions) คือ การตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น การกระตุ้นอารมณ์ (Stimulus) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความเร้าใจ ความสนุกสนาน ความตื่นเต้น เพื่อต้องการลดความเบื่อหน่ายในชีวิตประจำวัน การพักผ่อน (Relaxation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดที่มากเกินไปหรือลดความเร้าใจ ในชีวิตประจำวันให้น้อยลง

เพื่อประโยชน์ทางสังคม (Social Utility) คือ ความจำเป็นของบุคคลที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมดังนั้นการเปิดรับสื่อ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการแสดงออกถึงการยอมรับในสังคม (Prosaically) และความผูกพันต่อผู้อื่น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านสุขภาพของประชาชนจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันไปตามสภาพส่วนบุคคลทั้งด้านจิตใจ ความคิด ความเชื่อประสบการณ์ และพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันการใช้ประโยชน์จากสื่อและสารด้านดังกล่าวของประชาชนย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน

จากทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายผลการสำรวจพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านสุขภาพของประชาชนจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ เนื่องจากการนำเสนอเนื้อหาสุขภาพของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกัน และส่งเสริมสุขภาพ กล่าวคือ หากประชาชนได้รับข่าวสารด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

ก็มีความเป็นไปได้สูงที่ประชาชนจะเกิดการเรียนรู้เข้าใจวิธีการดูแลป้องกันและส่งเสริมสุขภาพตนเอง อย่างถูกต้อง เหมาะสม ตลอดจนปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมสุขภาพ โดยมุ่งเน้นที่ พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพดีเป็นหลัก และมีบทบาทส่วนร่วมกับกิจกรรมรณรงค์ป้องกันสุขภาพ ต่าง ๆ อย่างจริงจัง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) ในการพัฒนาเริ่มเกิดขึ้นและแพร่หลาย ในช่วงกลางทศวรรษ 1970 เนื่องจากความล้มเหลวของโครงการพัฒนาชนบทที่ให้ความสำคัญ กับการถ่ายโอนเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตและความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจ จากประสบการณ์ ขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่างๆ World Bank, International Labour Organization และ Food and Agriculture Organization (FAO) พบว่า โครงการพัฒนาชนบทที่ดำเนินงาน ในประเทศด้อยพัฒนาในแอฟริกาไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากประชาชนในระดับล่างไม่ได้เข้ามา มีบทบาทส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์ใดๆ ซึ่งสมาชิกองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศที่เข้า ร่วมประชุม World Conference on Agrarian Reform and Rural Development (WCARRD) ที่กรุงโรม ในปี ค.ศ. 1979 สรุปสาเหตุของความล้มเหลวของการพัฒนารูปแบบเก่าว่าเกิดจากการ ที่คนยากจนขาดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในโครงการพัฒนาที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อช่วยเหลือคน ยากจนเหล่านั้น (นุชจิรา โมระเสวีรัฐ, 2544, น. 21)

การมีส่วนร่วมเป็นพฤติกรรมที่คนอยู่ร่วมกันในสังคมและได้พัฒนาปัญญาความรู้ ความสามารถโดยแสดงออกในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาระบบสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วมทำ ให้เกิดแนวความคิดในหลายด้าน ดังเช่นที่ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาสังคมด้านใดด้านหนึ่งเกี่ยวข้องกับทางด้าน จิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้า ความสนใจให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันรับผิดชอบกับ กลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการคือ

1. ความสนใจและความห่วง กังวลร่วมกันซึ่งเกิดจากความสนใจ และความห่วงกังวล ของบุคคลที่เห็นพ้องต้องกันเกิดเป็นความสนใจร่วมกันของส่วนรวมต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นโดย ลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

รูสโซ (Rousseau, บุญชัย เกิดปัญญารัตน์, 2535) ได้เขียนทฤษฎีการมีส่วนร่วม (A participation Theory of Democracy) คือการมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใครหรือเป็นนายแห่งชีวิตใคร

กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเองซึ่งทำให้เกิดความตระหนัก รับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง หมายถึงความสำเร็จในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้อื่น เช่น การทำงาน การตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น และการคบค้าสมาคม

วิลเลียม เออร์วิน (นุชจิรา โมระเสริฐ, 2544, น. 23) ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ World Health Organization (อมรรัตน์ ชาติโน, 2544, น. 31) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์ประกอบด้วยขบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดอันดับความสำคัญตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตาม ผลประเมินและประการสำคัญคือการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง

การดำเนินกิจกรรมต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการ และการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและบริการ

การใช้ประโยชน์คือความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์และการได้รับประโยชน์ในพื้นฐานที่เท่าเทียมกันซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวหรือสังคม

จากแนวคิดการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพ ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมด้านสุขภาพต่างๆ เช่น การเขียนจดหมายปรึกษาปัญหาสุขภาพผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นปัญหาสุขภาพ ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมสุขภาพใน 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จากการสำรวจผลงานวิจัย พบว่า มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ลัดดา ประพันธ์พงษ์ชัย (2536) วิเคราะห์รายการสุขภาพอนามัยทางโทรทัศน์ที่มีต่อการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อทราบรูปแบบ และเนื้อหารายการที่มีต่อการส่งเสริมสุขภาพ พบว่ามีรูปแบบรายการ 4 ประเภท คือ นิตยสารทางอากาศ สารคดี ละครสั้น และสนทนา เนื้อหารายการสะท้อนถึงการส่งเสริมสุขภาพด้านการป้องกัน และควบคุมโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย และพบว่า เนื้อหารายการสุขภาพอนามัยที่มีในสาขาต่างๆ สะท้อนแนวคิดเรื่องการป้องกัน และควบคุมโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพ ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพ จึงสรุปว่า โทรทัศน์ได้ดำเนินการตามภาระหน้าที่ของสื่อและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพ

ลักษมี ไชยทองศรี (2541) ศึกษาบทบาทของนิตยสารสตรี ในการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เพื่อทราบบทบาทหน้าที่ของนิตยสารสตรีในการให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสารที่ทำการศึกษาอีกทั้งศึกษาผู้รับสารโดยการทดสอบทางสถิติว่า ผู้รับสารมีความสนใจ มีความรู้ความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ต่อการดูแลสุขภาพตนเองในระดับใดและสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสุขภาพของนิตยสารสตรีได้ข้อสรุปว่านิตยสารมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยทั้งในแง่ประโยชน์ของตัวสื่อ และสาระประโยชน์ของเนื้อหาที่นำเสนอโดยผู้อ่านได้รับความรู้และสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำนิตยสารและสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอีกด้วย ในแง่ของการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้อ่าน อันเป็นผลกระทบต่อผู้อ่านและสังคมเชิงบวกคือมีความรู้ความเข้าใจและพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองซึ่งมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางถึงระดับสูง

ฐิติณัฐร์ หลักชัยกุล (2544) ศึกษาการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพในนิตยสารเพื่อสุขภาพ : ศึกษาเฉพาะกรณีนิตยสารใกล้หม้อ ชีวีจิต และหม้อชาวบ้าน ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง โดยนำเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาพด้านการป้องกัน และควบคุมโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สำหรับรูปแบบในการนำเสนอ นั้น รูปแบบบทความทั่วไป บทความกึ่งวิชาการ การ์ตูนเป็นส่วนใหญ่ สำหรับแนวทางในการใช้สื่อเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของผู้ผลิตนั้นจะมีวัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้รับสารปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และดำเนินการด้วยตนเองในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจอันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ปารีชาติ สถาปัตตานท์ และคณะ (2546) การสื่อสารสุขภาพ ศักยภาพของสื่อมวลชนในการสร้างเสริมสุขภาพ ผลการศึกษาสื่อหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับปัจจัยกำหนดหรือคัดเลือกภาวะสาธารณสุขของ สื่อหนังสือพิมพ์ คือ ขั้นตอนการสร้างความน่าสนใจให้ประเด็นสุขภาพถูกสร้างขึ้นโดยภาคีหลัก 3 ภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และพบว่า บทบาทของการช่วงชิงความสนใจจากสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ภาครัฐจะมีบทบาทโดดเด่นที่สุดในขณะที่ประชาชนมีบทบาทค่อนข้างน้อย ในขั้นตอนตัดสินใจเลือกประเด็นให้เป็นวาระ คือ คอลัมน์นิสต์ ผู้เขียนข่าว และบทความโดยอาศัยระดับความร้อนหรือความอยู่ในกระแสความสนใจของสาธารณชนของประเด็น และขั้นตอนการสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับวาระของสื่อหนังสือพิมพ์มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับสื่อมวลชนประเภทอื่น โดยผ่านมุมมองของคอลัมน์นิสต์หรือนักข่าวจะนำประเด็นที่คัดเลือกเป็นวาระแล้วมาสร้างเป็นความจริงที่มองผ่านมุมมองของตัวสื่อมวลชน กระบวนการสร้างนี้อาศัยองค์ประกอบหลัก 2 ประการ คือ การทำประเด็นให้เป็นเรื่องง่ายต่อความเข้าใจของสาธารณชน (Simplify) และการกลั่นกรองข้อมูลที่ได้รับมาจากแหล่งต่างๆ โดยเสนอเฉพาะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยตรง ส่วนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อคนเฉพาะกลุ่มที่อาจแอบแฝงมากับข้อมูลอื่นๆ ก็จะถูกตัดทิ้งไม่นำเสนอ

จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นว่าสื่อมวลชนมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อการรายงาน ข่าวสาร การให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการดูแลป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ ในขณะที่เดียวกันมุ่งให้ประชาชนตระหนักรู้ และเห็นความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัวและชุมชน ไปสู่การมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตดี

นอกจากนี้ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาใช้เพื่ออ้างอิงและอธิบายถึงผลการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและการวิเคราะห์เนื้อหา ด้านการส่งเสริมสุขภาพของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น